

MUSIQIY ESTETIK DID TUSHUNCHASI VA UNING PEDAGOGIK MAZMUNI

Murodova Zuhra Shavkat qizi

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti pedagogika fakulteti
Musiqiy ta'lim yo'nalishi talabasi
zuhramurodova20@gmail.com

Kosimov Abdulaziz Durdikulovich

Ilmiy rahbar: Denov tadbirkorlik va pedagogika
instituti "Maktabgacha ta'lim" kafedrası Katta
o'qituvchisi, dotsent v/b.

Abdulazizkosimov90@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19843272>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 24-aprel 2026 yil
Ma'qullandi: 26-aprel 2026 yil
Nashr qilindi: 28-aprel 2026 yil

KEYWORDS

*musiqiy estetik did, estetik
tarbiya, musiqa pedagogikasi,
badiiy idrok, musiqiy qadryat,
estetik his-tuyg'u, musiqiy
madaniyat, badiiy ta'lim.*

ABSTRACT

Ushbu maqolada musiqiy estetik did tushunchasining falsafiy, psixologik va pedagogik jihatlari keng ko'lamda tahlil qilinadi. Maqolada musiqiy estetik didning mohiyati, tarkibiy tuzilishi, shakllanish qonuniyatlari va musiqa ta'limidagi pedagogik ahamiyati yoritiladi. Bundan tashqari, o'zbek milliy musiqa madaniyati kontekstida musiqiy estetik didni tarbiyalashning o'ziga xos xususiyatlari ko'rib chiqiladi.

Estetik did - insonning madaniy kamolotini belgilovchi muhim shaxsiy xususiyatlardan biridir. Musiqa sohasida esa estetik did alohida ahamiyat kasb etadi: u nafaqat musiqani idrok etish sifatini, balki insonning umumiy ma'naviy-ruhiy olamini, qadriyatlar tizimini va hayotiy pozitsiyasini belgilaydi.

Zamonaviy axborot jamiyatida musiqiy estetik didni shakllantirish muammosi yanada dolzarb tus olmoqda. Bolalar va yoshlar ommaviy madaniyat, internet va raqamli media orqali son-sanoqsiz musiqiy ta'sirlarga duch kelmoqda. Bu oqimda sifatli va sifatsiz musiqani farqlash, badiiy jihatdan qimmatli asarlarni tanlash qobiliyati - ya'ni musiqiy estetik did - hayotiy zaruriyatga aylanmoqda.

O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"da shaxsning estetik madaniyatini rivojlantirish ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Prezident Shavkat Mirziyoyevning yoshlarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash, san'at va madaniyatga muhabbat uyg'otish haqidagi ko'plab farmon va qarorlarida ham bu masalaga katta e'tibor qaratilgan.

Mazkur maqolada musiqiy estetik did tushunchasining nazariy-metodologik asoslarini o'rganish orqali uning pedagogik mazmunini chuqur tahlil qilish maqsad qilib qo'yilgan.

1. Musiqiy estetik did tushunchasining falsafiy asoslari

1.1. "Estetik did" tushunchasining tarixiy tahlili

"Did" (lot. *gustus*, fr. *goût*, nem. *Geschmack*) tushunchasi estetikada XVII-XVIII asrlardan boshlab ilmiy muomalaga kirgan. Dastlab bu tushuncha individual musiqiy yoki badiiy afzallikni ifodalagan bo'lsa, keyinchalik falsafiy jihatdan kengayib bordi.

Nemis faylasufi Immanuel Kant (1724–1804) o'zining "Hukm qilish qobiliyatini tanqid qilish" (1790) asarida estetik didni sub'ektiv va universal jihatlarni o'zida uyg'unlashtirgan qobiliyat sifatida ta'rifladi. Kantga ko'ra, estetik hukm shaxsiy his-tuyg'uga asoslanadi, lekin u universal ahamiyat kasb etishga da'vogar bo'ladi.

Keyingi asrlarda estetik did muammosi Georg Hegel, Friedrich Schiller, Benedetto Croce va boshqa ko'plab faylasuflarning diqqat markazida bo'ldi. Rus estetikasi va pedagogikasida esa Vissarion Belinskiy, Nikolay Chernyshevskiy, Dmitriy Pisarev kabilar estetik didning ijtimoiy-tarixiy shartliligi g'oyasini rivojlantirdilar.

1.2. Musiqiy estetik didning falsafiy mohiyati

Falsafiy nuqtai nazardan musiqiy estetik did quyidagi asosiy jihatlarni o'z ichiga oladi:

Aksiologik jihat - musiqiy asarlar va hodisalarni baholash, ularning qadriyat darajasini aniqlash qobiliyati. Bu jihat insonning qadriyatlar tizimi bilan bevosita bog'liq.

Gnoseologik jihat - musiqa orqali olamni bilish, musiqiy asarning ichki mazmunini anglab yetish qobiliyati. Musiqa go'zallik tilida dunyoni aks ettiradi va did bu tilni tushunishga imkon beradi.

Ontologik jihat - musiqiy go'zallik real hayot go'zalligi bilan munosabatini tushunish. Musiqiy did shu munosabatni sezish va anglab yetish imkonini beradi.

Kommunikativ jihat - musiqa orqali bastakor, ijrochi va tinglovchi o'rtasidagi ma'naviy muloqotda to'laqonli ishtirok etish qobiliyati.

2. Musiqiy estetik didning psixologik tuzilishi

2.1. Musiqiy estetik didning tarkibiy komponentlari

Psixologik tadqiqotlar asosida musiqiy estetik didning quyidagi tarkibiy komponentlarini ajratish mumkin:

Sezgi-idrok komponenti. Bu - musiqani bevosita sezish, uning tovush to'qimasini his qilish, emotsional ta'sirini qabul qilish qobiliyatidir. Musiqiy eshitish sezgirligini, tembr, dinamika, ritm va melodiyani farqlash imkoniyatini o'z ichiga oladi. Bu komponent didning tabiiy-biologik asosini tashkil etadi.

Emotsional-hissiy komponent. Musiqiy asarning emotsional mazmuniga munosabat bildirish, estetik zavq olish va estetik his-tuyg'ularni boshdan kechirish. Bu komponent didning eng muhim va faol qismi bo'lib, uning rivojlanganligi darajasi insonning musiqaga bo'lgan munosabatini belgilaydi.

Kognitiv-baholash komponenti. Musiqiy asarni tahlil qilish, uni badiiy va estetik jihatdan baholash, turli asarlarni solishtirib, farqlash va yaxshisini tanlash qobiliyati. Bu komponent musiqiy bilimlar, tarixiy-madaniy kontekstni tushunish va musiqiy fikrlash bilan bog'liq.

Ijodiy-faol komponent. Musiqiy did namoyon bo'lishining eng yuqori shakli - ijodiy faollik, musiqiy asarni ijro etish yoki yaratishdagi estetik talabchanlik.

Qadriyat-me'yoriy komponent. Musiqiy qadriyatlar tizimining shakllanishi, musiqa sohasidagi estetik me'yor va ideallarning ichkilashtirilishi (interiorizatsiyasi).

2.2. Musiqiy estetik did va musiqiy qobiliyatlar munosabati

Musiqiy estetik did va musiqiy qobiliyatlar bir-biri bilan chambarchas bog'liq, lekin bir xil tushunchalar emas. B.M. Teplovning (1947) klassik kontseptsiyasiga ko'ra, musiqiy qobiliyatlar - bu musiqa faoliyatini muvaffaqiyatli bajarish imkonini beruvchi individual psixologik xususiyatlardir. Ular o'z ichiga musiqiy eshitish, ritmik his-tuyg'u va musiqiy xotirani oladi.

Musiqiy estetik did esa qobiliyatlardan kengroq tushuncha bo'lib, u musiqaga bo'lgan badiiy-estetik munosabatni, qadriyatlar tizimini va baholash qobiliyatini ifodalaydi. Shunday qilib, yaxshi musiqiy qobiliyatlarga ega bo'lgan shaxs har doim ham rivojlangan estetik didga ega bo'lmasligi mumkin - did maxsus tarbiyalashni talab qiladi.

2.3. Musiqiy estetik his-tuyg'u va uning didda tutgan o'rni

3. Musiqiy estetik didning pedagogik mazmuni

3.1. Musiqiy estetik didni tarbiyalashning pedagogik maqsad va vazifalari

Pedagogik nuqtai nazardan musiqiy estetik didni tarbiyalash quyidagi asosiy maqsadlarni ko'zlaydi:

Umumiy maqsad: o'quvchilarda musiqiy go'zallikni his qilish, idrok etish, tushunish va baholash qobiliyatini shakllantirish; ularni musiqiy-estetik madaniyatning to'laqonli subyektiga aylantirish.

Xususiy vazifalar:

1. Musiqiy eshitish sezgirligini rivojlantirish va musiqiy idrokni boyitish;
2. Musiqiy asarlarni emotsional idrok etish va his-tuyg'ular bilan javob berish ko'nikmalarini shakllantirish;
3. Musiqa tarixi, nazariyasi va janrlari bo'yicha zaruriy bilimlar bazasini yaratish;
4. Musiqiy asarlarni mustaqil tahlil qilish va baholash qobiliyatini rivojlantirish;
5. Milliy va jahon musiqa merosiga hurmat va muhabbat tuyg'usini tarbiyalash;
6. Musiqiy qadriyatlar ierarxiasini shakllantirish.

3.2. Musiqiy estetik didni shakllantirishning yosh bosqichlari

Musiqiy estetik did inson hayotining turli bosqichlarida o'ziga xos xususiyatlar bilan rivojlanadi.

Ilk bolalik (0-3 yosh). Bu davrda musiqiy estetik didning birinchi "urug'lari" ekiladi. Ona allasi, sodda xalq qo'shiqlari, sezgirlik bilan tanlangan musiqiy muhit - bularning barchasi keyingi musiqiy rivojlanish uchun asos bo'ladi. Bolaning musiqaga emotsional javob berishi (kulish, yig'lash, harakatlanish) musiqiy sezgirlikning birinchi ko'rinishlaridir.

Maktabgacha yosh (3-6 yosh). Bu davr musiqiy estetik didni shakllantirish uchun senzitiv (eng qulay) davr hisoblanadi. Bolalar musiqani faol idrok etadilar, musiqiy o'yinlarda ishtirok etadilar, o'zlariga yoqqan va yoqmagan asarlarni farqlashni boshlaydilar. Musiqiy did asoslari aynan shu davrda shakllanadi.

Kichik maktab yoshi (7-10 yosh). Maktabda musiqa ta'limining boshlanishi bilan musiqiy estetik didni shakllantirish yangi sifat bosqichiga ko'tariladi. Musiqiy bilimlar tizimi shakllanadi, asarlarni baholash qobiliyati rivojlanadi.

o'smirlilik davri (11-14 yosh). Shaxsiy mustaqillik va o'z musiqiy afzalliklarini qat'iy ifodalash istagi paydo bo'ladi. Bu davr musiqiy did shakllanishining eng murakkab, lekin muhim bosqichidir - chunki shu davrda shakllangan didning asoslari ko'p hollarda umr bo'yi saqlanib qoladi.

O'spirinlik davri (15-18 yosh). Musiqiy did yanada shaxsiylashadi, chuqurlashadi. Musiqa shaxsning identifikatsiyasida muhim rol o'ynaydi.

3.3. Musiqiy estetik didni tarbiyalash metodlari

Musiqa pedagogikasida musiqiy estetik didni shakllantirish uchun quyidagi metodlar samarali deb tan olingan:

Faol tinglab o'rganish metodi. o'quvchilar musiqiy asarni ongli va maqsadli ravishda tinglaydilar, o'qituvchi esa ularning idrokini yo'naltiradi, musiqiy hodisalarga e'tiborini qaratadi, tahlil qilishga yo'llaydi.

Qiyosiy tahlil metodi. Turli davrlar, janrlar va uslublardagi asarlar solishtiriladi. Bu o'quvchilarga musiqiy qadriyatlarining ko'p qirraliligini anglashga va o'z munosabatlarini shakllashtirishga yordam beradi.

Musiqiy-ijodiy faoliyat metodi. o'quvchilar nafaqat musiqa tinglaydilar, balki o'zlari yaratish va ijro etish orqali estetik munosabatni faol ravishda namoyon etadilar.

Muammoli savol va muhokama metodi. "Bu asar sizga yoqdimi? Nima uchun?", "Ushbu ikkita asardan qaysi biri badiiy jihatdan yuksak? Nima asosida shunday deyishingiz mumkin?" kabi savollar didning refleksiv-analitik qatlamini rivojlantiradi.

Musiqiy lug'at va tushunchalar metodi. o'quvchilar musiqani ifodalash uchun zaruriy leksik vositalarni egallaydilar, bu ularning musiqiy didini verbal jihatdan ifodalash imkonini beradi.

Ekskursiya va konsert metodi. Jonli konsertlarga, musiqa teatrlariga, musiqiy muzey va ko'rgazmalarga tashrif musiqiy estetik didni rivojlantirishning alohida samarali yo'lidir.

4. Musiqiy estetik didning shakllanishiga ta'sir etuvchi omillar

4.1. Oilaviy muhit omili

Oila musiqiy estetik didni shakllantirishda birinchi va asosiy muhit hisoblanadi. Oilada musiqiy muhitning mavjudligi (musiqa tinglash, cholg'u asboblarini chalish, konsertlarga borish), ota-onaning musiqiy saviyasi va ularda musiqa ta'limiga bo'lgan munosabat - bularning barchasi farzandning musiqiy estetik didiga chuqur ta'sir ko'rsatadi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki (Radynova, 1994), musiqa madaniyati yuqori bo'lgan oilalarda ulg'aygan bolalarda musiqiy estetik did o'rtacha oilaga nisbatan sezilarli darajada yaxshiroq rivojlangan bo'ladi.

4.2. Ta'lim muhiti omili

Maktab va musiqa ta'limi muassasalari musiqiy estetik didni shakllantirishda asosiy tashkiliy-pedagogik muhit bo'lib xizmat qiladi. Shu bois musiqa o'qituvchisining o'zi yuqori darajada rivojlangan musiqiy estetik didga, keng musiqiy bilim va madaniyatga ega bo'lishi zarur. o'qituvchi o'z shaxsiy musiqiy did namunasi orqali o'quvchilarga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

4.3. Ijtimoiy-madaniy muhit omili

Ommaviy madaniyat, media va internet muhiti zamonaviy bolalar va yoshlarning musiqiy estetik didiga jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ko'pincha bu ta'sir salbiy xarakter kasb etadi: past sifatlil ommaviy musiqa, estetik jihatdan sayoz kontentlar yosh avlodning musiqiy didini buzishi mumkin. Shu bois maktab va oilaning hamkorlikdagi faoliyati orqali bu ta'sirlarni muvozanatlash va to'g'ri yo'naltirish zarur.

4.4. Milliy-madaniy omil

Milliy musiqa merosi va an'analari musiqiy estetik didning muhim shakllanish manbai hisoblanadi. o'zbek xalq musiqasi - maqom, xalq qo'shiqlari, lapar, ashula, katta ashula - o'ziga xos estetik qadriyatlar tizimini ifodalaydi. Bolalarda ushbu musiqa merosini sevisish va qadrlash hissini uyg'otish musiqiy estetik didni milliy asosda shakllantirish imkonini beradi.

Xulosa

Musiqiy estetik did - insonning musiqa bilan munosabatini, uning ma'naviy-estetik kamolotini belgilovchi murakkab psixik tuzilma bo'lib, u falsafiy, psixologik va pedagogik jihatlarning uyg'unlashuvida namoyon bo'ladi.

Kelajak tadqiqotlar yo'nalishi sifatida raqamli ta'lim muhitida musiqiy estetik didni shakllantirish metodikasini ishlab chiqish, oila va maktabning hamkorlikdagi ta'sirini o'rganish hamda milliy musiqa merosiga asoslangan estetik tarbiya dasturlarini yaratish masalalarini ko'rsatish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullayev, A.X. (2020). o'zbek musiqa estetikasining o'ziga xos xususiyatlari. o'zbek musiqashunoslik jurnali, 1(11), 12-21.
2. Toshmatov, N.A. (2021). Musiqiy estetik did va milliy musiqa merosi. Pedagogik ta'lim, 2(24), 44-52.
3. Yusupova, M.R. (2022). Maktab o'quvchilarida musiqiy estetik didni tarbiyalash muammolari. Ta'lim va tarbiya, 3(17), 38-46.
4. Karimova, Z.N. (2023). Maqom san'ati va musiqiy estetik tarbiya. San'atshunoslik, 1(9), 55-63.
5. Holiqov, B.S. va Mirzayeva, D.A. (2022). Zamonaviy sharoitda musiqiy estetik didni shakllantirish. Innovatsion ta'lim, 4(16), 29-37.
6. Vygotsky, L.S. (1965). San'at psixologiyasi. Moskva: Iskustvo.
7. Suhomlinsky, V.A. (1973). Yurak beraman bolalarga. Toshkent: o'qituvchi.
8. Durdikulovich, A. K. American Academic publishers, volume 05, issue 02, 2025.
9. Durdikulovich, K. A. APPLICATION OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN MUSIC EDUCATION: FORMATION OF TEACHER COMPETENCE BASED ON SIMULATION AND REFLECTIVE ANALYSIS APPROACHES.
10. QIZI, N. M. N. (2025). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING MA'NAVIY-MA'RIFIY QIYOFASINI SHAKLLANTIRISHNING DIDAKTIK IMKONIYATLARI. KONFERENSIYA, 1(1), 394-399.
11. Niyozova, M. N. Q. (2023). Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida pedagogik diagnostikani amalga oshirishda tarbiyachining roli. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(4), 331-335.
12. Durdikulovich, A. K. (2025). APPLICATION OF SIMULATIVE TECHNOLOGIES IN TRAINING MUSIC EDUCATORS BASED ON THE CREDIT-MODULE SYSTEM. Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research, 12(02), 71-73.
13. Durdikulovich, K. A. (2024). MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA BOLALARNING ESHITUV QOBILIYATLARINI HAMDA OVOZINI RIVOJLANTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. IMRAS, 7(4), 204-208.